

Sygn. akt IV CSK 40/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 lipca 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości M. Spółki z o.o. z siedzibą w G.
przeciwko S. Spółce z o.o. z siedzibą w P. poprzednio z siedzibą
w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 8 lipca 2011 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 22 czerwca 2010 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w pkt 2 (drugim) i 3 (trzecim) oraz
wyrok Sądu Okręgowego z dnia 10 lutego 2010 r. w całości i
przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego
rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód – syndyk masy upadłości – M. Spółki z o.o. wnosił o zasądzenie od pozwanego S. – Spółki z o.o. wskazanych w pozwie kwot (wraz z odsetkami), obejmujących wręczone pozwanemu (kontrahentowi umowy o roboty instalacyjne) tzw. kaucje gwarancyjne. Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym zasądzono na rzecz powoda dochodzoną należność pieniężną. Sąd Okręgowy oddalił powództwo, dokonując następujących ustaleń faktycznych.

Pozwany był wykonawcą generalnym inwestycji wykonywanej w Centrum Handlowym M-1 w K. W dniu 25 września 2000 r. powód zawarł z niewystępującym w sporze podmiotem – „M.” S.A. umowę, w której kontrahent miał status zamawiającego roboty instalacyjne u powoda we wspomnianym Centrum. W umowie tej zastrzeżono na rzecz generalnego wykonawcy (pozwanego) tzw. kaucje gwarancyjne. Obejmowały one zatrzymywane przez tego wykonawcę sumy pieniężne stanowiące część wynagrodzenia należnego kontrahentowi za wykonanie robót instalacyjnych i mogły być przetrzymywane do czasu upływu pięcioletniego okresu gwarancyjnego, pod warunkiem usunięcia ewentualnych wad ujawniających się w tym okresie. W latach 2000-2001 powód i „M.” S.A. sporządzili kilkanaście protokołów wykonania i odbioru robót instalacyjnych o dobrej jakości. W dniu 28 listopada 2001 r. zawarto umowę z udziałem trzech stron: powoda (wykonawcy), pozwanego (generalnego wykonawcy) i „M.” S.A. (podmiotu zamawiającego roboty instalacyjne u powoda). W jej części wstępnej powołano się na inne dwie umowy, tj. umowę z dnia 27 lipca 2000 r. (zawartą między „M.” S.A. i pozwanym) oraz umowę z dnia 25 września 2005 r. (zawartą między powodem i „M.” S.A.). Umowy te obejmowały ten sam zakres robót instalacyjnych. W umowie trójstronnej powód przejął prawa i obowiązki podmiotu „M.” S.A. wobec pozwanego. W umowie tej znalazło się też dalsze postanowienie dotyczące niezapłaconych należności „M.” S.A. na rzecz M. Spółki z o.o. powoda, wynikających z umowy z dnia 25 września 2000 r. W listopadzie 2001 r. „M.” S.A. poinformował pozwanego o dokonanej cesji swoich wierzytelności na rzecz M. Spółki z o.o. (powoda).

W ocenie Sądu Okręgowego, w dniu zawarcia umowy trójstronnej z dnia 28 listopada 2001 r. wierzytelności „M.” S.A. wobec pozwanego istniały i wyrażały się kwotą wynikającą z zastrzeżenia przygotowanego przez pozwanego przed zawarciem tej umowy. Sąd ten ustalił, że pozwany nie udowodnił tego, iż zaspokoił w jakiegokolwiek części roszczenia objęte pozwem, tj. roszczenie o zwrot tzw. kaucji długoterminowych. Zobowiązanie gwarancyjne strony pozwanej wobec powoda uległo transformacji – jako zobowiązanie majątkowe – w zobowiązanie pieniężne i stało się wymagalne już z chwilą ogłoszenia upadłości wykonawcy (powoda, art. 91 ust. 2 – Prawo upadłościowe i naprawcze z dnia 28 lutego 2003 r. (Dz. U. Nr 60, poz. 535 ze zm.; cyt. dalej jako „p.u.n.”). Innymi słowy, zobowiązanie powoda (wykonawcy) wobec pozwanego (generalnego wykonawcy) jako zobowiązanie niepieniężne obejmujące usunięcie wad zmieniło się w zobowiązanie pieniężne dotyczące zwrotu pozwanemu kosztów niewykonanych do dnia ogłoszenia upadłości napraw gwarancyjnych. W wyniku takiego przekształcenia, zgodnie z fikcją ustawową wynikającą z art. 91 ust. 2 p.u.n., odpadła causa, czyli przyczyna prawna zatrzymanie kaucji przez pozwanego. Roszczenie o zwrot kaucji staje się wymagalne już w dacie ogłoszenia upadłości wykonawcy (powoda). Skoro upadłość powoda ogłoszono w dniu 2 marca 2004 r., a powództwo wniesiono w październiku 2008 r., to upłynął już termin przedawnienia roszczenia o zwrot kaucji.

Apelacja powoda została oddalona. W ocenie Sądu Apelacyjnego, nie doszło do naruszenia przepisów o prekluzji dowodowej w rozumieniu art. 479¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 479^{14a} k.p.c., mimo zgłoszenia przez pozwanego zarzutów w toku postępowania rozpoznawczego, ponieważ przepisy o prekluzji dowodowej nie mogą być interpretowane zbyt restrykcyjnie. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenie przez Sąd Okręgowy faktu zapłaty przez pozwanego powodowi kwoty 850.000 zł (w dniu 30 lipca 2002 r.). Dopuszczenie przez Sąd Okręgowy kwestionowanych (jako sprekludowanych) przez powoda dowodów nie miało istotnego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, gdyż oddalenie powództwa było konsekwencją uwzględnienia zgłoszenia przez pozwanego zarzutu przedawnienia (art. 118 k.c.).

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego w zakresie interpretacji art. 91 ust. 2 p.u.n. (odpowiednika art. 32 ust. 2 prawa upadłościowego

z 1934 r.) i przyjął, że de lege lata zasadniczym skutkiem ogłoszenia upadłości wykonawcy jest transformacja ex lege wiarygodności wobec tego wykonawcy o usunięciu wad robót w zobowiązanie pieniężne według wartości roszczenia z dnia ogłoszenia upadłości, natomiast wykonawca od tej daty staje się uprawniony do żądania od wierzyciela (kontrahenta) zwrotu zatrzymanej kaucji gwarancyjnej. Według Sądu Apelacyjnego, w przypadku ujawnienia się wad w okresie gwarancyjnym pozwany miał możliwość zgłoszenia wynikających z tego faktu roszczeń przeciwko powodowi w postępowaniu upadłościowym. Roszczenie o zwrot kaucji rozpoczyna bieg od chwili ogłoszenia upadłości i ulega przedawnieniu w okresie trzech lat (art. 118 k.c.). Roszczenie takie nie wypacza celu postępowania upadłościowego, gdyż wierzyciele upadłego powoda mogliby uzyskać zaspokojenie z zatrzymanej przez powoda i zwróconej kaucji gwarancyjnej, gdyby powód zgłosił swoje roszczenie w postępowaniu sądowym przed upływem terminu przedawnienia.

W skardze kasacyjnej powoda podnoszono zarzuty naruszenia prawa materialnego, tj. zarzut naruszenia art. 91 § 1 p.u.n., art. 117 § 2 k.c., 118 k.c. i 120 § 1 k.c. Skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawowe znaczenie w rozpoznawanej sprawie ma kwestia interpretacji art. 91 ust. 1 i 2 p.u.n. w związku z ogłoszeniem upadłości strony powodowej (wykonawcy) w czasie obowiązywania prawa upadłościowego i naprawczego z 2003 r. (art. 536 p.u.n.). Przepisy te stanowią w zasadzie powtórzenie regulacji prawnej przewidzianej w art. 32 ust. 1 i 2 prawa upadłościowego z 1934 r.

Roszczenie strony powodowej (syndyka upadłego wykonawcy) obejmuje roszczenie o zwrot kaucji gwarancyjnych przekazywanych na rzecz kontrahenta wykonawcy w postaci zatrzymywania przez tego kontrahenta należnego wykonawcy wynagrodzenia za wykonane i odebrane roboty instalacyjne. Postanowienia o kaucji zawarte były w treści umów o roboty budowlane (art. 647 k.c.) i w tych umowach określono również zasady ich zwrotu (z reguły po upływie terminu gwarancyjnego, tj. pięciu lat). Z ustaleń obu sądów meriti wynika to, że

chodzi tu o zwrot tzw. kaucji długoterminowych, a nie o kaucje, których zwrot powinien nastąpić po bezusterkowym odbiorze przedmiotu robót (s. 11 uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego).

Należy podzielić stanowisko Sądu Apelacyjnego, że zobowiązanie wykonawcy (upadłego) do usunięcia wad jest „zobowiązaniem majątkowym o charakterze niepieniężnym” w rozumieniu art. 91 ust. 2 p.u.n. (podobnie – art. 32 ust. 2 prawa upadłościowego z 1934 r.). Przedwczesny pozostaje jednak wniosek, że „zobowiązania niepieniężne do usuwania wad i usterek zmieniły się w zobowiązanie pieniężne do zwrotu pozwanemu kosztów niewykonanych do dnia ogłoszenia upadłości napraw gwarancyjnych”. Nie sposób bowiem przyjmować, że taki skutek transformacji ex lege wynika z art. 91 ust. 2 p.u.n. bez ustalenia tego, czy zobowiązania gwarancyjne wykonawcy (roszczenie uprawnionego do żądania usunięcia wady) w ogóle powstało i zostało odpowiednio zindywidualizowane. W orzecznictwie Sądu Najwyższego w ostatnim okresie kształtuje się trafne stanowisko, zgodnie z którym zobowiązanie gwarancyjne wykonawcy robót budowlanych (upadłego), obejmujące wady tych robót, może ulec przekształceniu w zobowiązanie pieniężne na podstawie art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. (obecnie – art. 91 ust. 1 p.u.n.), jeżeli wady wykonanych robót powstały przed ogłoszeniem upadłości wykonawcy (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2010 r. I CSK 114/10 i I CSK 148/10, niepubl.; zob. także powołane w nich inne orzeczenia Sądu Najwyższego). Podobne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 stycznia 2011 r. (V CSK 204/20, niepubl.) w odniesieniu do zobowiązań niepieniężnych upadłego z tytułu rękojmi w ramach umowy o roboty budowlane (art. 647 k.c.). Oznacza to, że brak odpowiedniej indywidualizacji zobowiązania gwarancyjnego wykonawcy, tj. pojawienia się wady wykonanych robót instalacyjnych przed ogłoszenia jego upadłości, eliminuje możliwość powstania skutku transformacyjnego, przewidzianego w art. 91 ust. 2 p.u.n. Nie było zatem podstaw do twierdzenia, że z dniem ogłoszenia upadłości wykonawcy robót budowlanych (powoda), zobowiązania majątkowe niepieniężne wykonawcy (obejmujące usunięcie wad wykonanych robót) zmieniły się na podstawie art. 92 ust. 2 p.u.n. w zobowiązania pieniężne i wynikające z nich

roszczenia stały się wymagalne (płatne) właśnie w dniu ogłoszenia upadłości tego podmiotu.

Należy stwierdzić, że nietrafne jest też ogólne założenie obu Sądów meriti, iż przepis art. 91 ust. 1 p.u.n. ma zastosowanie także do wierzytelności (roszczeń) upadłego wykonawcy wobec jego dłużników, w tym – kontrahenta (pозwanego) zatrzymującego pieniężną kaucję gwarancyjną (s. 19 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). W literaturze i orzecznictwie Sądu Najwyższego broni się bowiem uzasadnionego stanowiska, że przepis art. 91 ust. 1 p.u.n. (podobnie jak dawny art. 32 ust. 1) odnosi się tylko do zobowiązań (długów) upadłego (niepieniężnych lub uzgodnionych), i to tylko takich, które w dodatku mogą być zgłoszone przez wierzyciela do masy upadłości (tak np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., II CSK 35/06, niepubl.). W rezultacie nie można akceptować stanowiska, że wymagalność roszczenia o zwrot kaucji gwarancyjnych (tzw. długoterminowych) następuje już w dacie ogłoszenia upadłości wykonawcy (powoda – wierzyciela).

W konsekwencji należy stwierdzić, że Sądy meriti przyjęły niewłaściwie początek biegu przedawnienia roszczenia o zwrot kaucji z dniem ogłoszenia upadłości powoda (w dniu 2 marca 2004 r.). W tej sytuacji trafne okazały się zarzuty naruszenia art. 91 ust. 1 p.u.n. i wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów o przedawnieniu roszczeń. Oznaczało to konieczność uchylecia zaskarżonego wyroku (pkt 2 i 3) oraz wyroku Sądu Okręgowego i przekazania sprawy w tym zakresie Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.